

Poznań, dnia 1.07.2019 r.

dr hab. n. med. Czesław Żaba
Kierownik Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej
Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Ocena
rozprawy doktorskiej
mgr Jolanty Skorut-Zajac
na temat:

„Eksperymenty medyczne na więźniach obozu Auschwitz-Birkenau
a założenia nazistowskiej higieny ras”

pod kierunkiem
prof. dr hab. Michała Musielaka
i promotora pomocniczego
dr n.o zdr. Katarzyny B. Głodowskiej
w Katedrze Nauk Społecznych i Humanistycznych

Temat rozprawy doktorskiej mgr Jolanty Skorut-Zajac jest bliski poznańskim medykom sądowym, w związku z tym, że wieloletni kierownik KiZMS w Poznaniu prof. Edmund Chróścielewski w okresie od 12.08.1940 r. do 22.05.1941 r., jako więzień za działalność konspiracyjną przebywał w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu, ponadto w 1967 r. na konferencji w Łodzi wygłaszał referat pt. „Zbrodnie ludobójstwa popełnione przez hitlerowską służbę zdrowia w Wielkopolsce”. Z jego inicjatywy w hołdzie poległym i pomordowanym studentom w okresie II Wojny Światowej w dniu 10.05.1971 r. w Collegium Anatomicum nastąpiło odsłonięcie tablicy pamiątkowej dla uczczenia pamięci 5 tys. patriotów wielkopolskich, zamordowanych i spalonych w prosektorium mieszczącym się w tym gmachu, a okolicznościowe przemówienie wygłosił prof. Edmund Chróścielewski. Ponadto osobiście znałem Pana Profesora Chróścielewskiego, który podczas naszych spotkań dużo mówił o pobycie w obozie w Oświęcimiu i o Powstaniu Warszawskim, w którym brał udział. W sprawach lekarzy przeprowadzających pseudo-medyczne eksperymenty w obozie koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau wydał opinię profesor medycyny sądowej Jan Stanisław Olbrycht. Z tym większym zainteresowaniem zapoznałem się z pracą doktorantki.

Podjęty temat przez doktorantkę jest trafny i interesujący nie tylko z punktu widzenia deontologii lekarskiej, lecz także sądowo-lekarskiego. Podjęcie opracowania przez mgr Jolanę Skorut-Zajac mające za cel przedstawienie zbrodniczej praktyki nazistowskiej w dziedzinie medycyny jest ambitnym i godnym podkreślenia zadaniem naukowym. Rozprawa doktorska mgr Jolanty Skorut-Zajac szeroko omawia ww. aspekty.

Przedstawiona do oceny praca jest starannie opracowanym wydrukiem liczącym 136 kart. Układ pracy jest typowy z podziałem na rozdziały i podrozdziały. Praca składa się z wstępu i celów pracy, rozdziału omawiającego genezę i rozwój higieny ras, rozdziału omawiającego obóz koncentracyjny Auschwitz-Birkenau, rozdziału dotyczącego eksperymentów pseudo-medycznych inspirowanych nazistowską higieną rasową, dyskusji i wniosków, streszczenia w języku polskim i angielskim, a ponadto bibliografii i spisu skrótów. W pracy autorka zamieściła 233 pozycje piśmiennictwa.

Cele pracy zostały jasno sprecyzowane i całościowo obejmują zagadnienia, które dotyczą przedstawionej rozprawy. Stanowią one logiczną kontynuację wstępu.

Celem pracy było poszerzenie istniejącego stanu wiedzy dotyczącego wpływu nazistowskiej teorii higieny rasy na przeprowadzanie eksperymentów medycznych na więźniach w obozie Auschwitz-Birkenau, charakterystyka genezy i rozwoju ideologii higieny ras, omówienie funkcjonowania obozu, omówienie eksperymentów medycznych wykonywanych przez niemieckich lekarzy w obozie a inspirowanych przez koncepcję nazistowskiej higieny rasy, a także sformułowanie własnych wniosków, które można wykorzystać w zakresie nauczania etyki zawodowej i historii medycyny. Realizacja tych zadań wymagała od doktorantki przeanalizowania różnorodnego i bogatego piśmiennictwa polskiego i zagranicznego. Materiał do badań stanowiło bogate piśmiennictwo, w tym archiwa IPN.

W pierwszych rozdziałach syntetycznie i interesująco doktorantka omawia aspekty genezy i rozwoju ideologii nazistowskiej higieny ras. Opisała pojęcie higieny ras (eugeniki) i jej ewolucję od czasów starożytnych (Platona i Arystotelesa), po jej rozważania nowożytne na przełomie XVIII i XIX w. i początku XX w. z okresem II Wojny Światowej. Doktorantka wskazuje, że w pierwszej połowie XX w. duży wpływ na powstanie eugeniki miało odkrycie teorii dziedziczności i teorii o degradacji gatunku ludzkiego. Narodowo-socjalistyczna eugenika najpierw była programem NSDAP, a po przejęciu władzy przez nazistów w 1933 r. stała się oficjalną ideologią III Rzeszy, która opierała się na prawnych zakazach i nakazach bezwzględnie obowiązujących społeczeństwo.

Wprowadzono wiele ustaw eugenicznych w celu „oczyszczenia” społeczeństwa niemieckiego z osób rasowo i zdrowotnie „małowartościowych”, np. Ustawa o zapobieganiu dziedziczenia choremu potomstwa, poprzez przymusową sterylizację.

W kolejnych rozdziałach znajdują się informacje dotyczące genezy i powstania obozu Auschwitz-Birkenau. Autorka wskazuje, że punktem wyjścia dla powstania obozu była realizacja polityki represyjnej wobec ludności Śląska oraz Generalnego Gubernatorstwa. Ogólna liczba ofiar śmiertelnych obozu została ustalona na 1,1 mln ludzi.

Powyższe rozdziały dobrze oddają rozwój ideologii nazistowskiej higieny ras i wprowadzają do głównego zagadnienia. Przemawiają one za bardzo dobrą znajomością tematu i doskonałym przygotowaniem merytorycznym. Rozdziały są ciekawie i starannie napisanym tekstem, zawierającym dużo istotnych informacji opartych na przeglądzie bardzo bogatego piśmiennictwa. W pracy są odniesienia do obszernych materiałów źródłowych. Tekst jest napisany profesjonalnym, a jednocześnie zrozumiałym językiem.

W następnym rozdziale Doktorantka opisała organizację szpitala obozowego i funkcjonowanie zespołu medycznego w obozie Auschwitz-Birkenau rozpoczynając od zagadnień organizacji i spraw personalnych. Wskazała na warunki leczenia z uwzględnieniem środków i metod. Głównym zadaniem niemieckich lekarzy w obozie była selekcja ludzi do komory gazowej. Szpitale obozowe stały się miejscem przeprowadzania okrutnych eksperymentów pseudo-medycznych przez lekarzy w mundurach SS. W tym rozdziale podała również zakres przeprowadzanych eksperymentów, które zostały podzielone na biologiczne, farmakologiczne i chirurgiczne. Doktorantka wymienia lekarzy nie tylko niemieckich, którzy przeprowadzali eksperymenty pseudo-medyczne.

Jednym z najważniejszych lekarzy obozu był prof. ginekologii i położnictwa Claus Clauberg, który prowadził badania masowej sterylizacji Żydówek i Cyganki. Jego zbrodnicza działalność została oceniona, jako symbol zbrodniczej medycyny, a przez to jednym z symboli III Rzeszy. Innym lekarzem w mundurze SS był Eduard Wirths, który przeprowadzał eksperymenty nad rakiem szyjki macicy oraz doświadczenia farmakologiczne. Dr med. Bruno Weber przeprowadzał eksperymenty medyczne nad zastosowaniem środków narkotycznych w czasie przesłuchań, doświadczenia nad dudem wysepkowym, malarią oraz określeniu aglutynacji czerwonych ciałek krwi. Horst Schumann doktor medycyny, a jednocześnie członek partii narodowo-socjalistycznej, przeprowadzał sterylizację za pomocą promieni rentgenowskich, a osoby, które przeżyły dodatkowo poddawał zabiegom kastracji. Jednak najbardziej znanym lekarzem w mundurze SS okazał się

dr Josef Mengele, członek NSDAP, nazywany przez więźniów „aniołem śmierci”, który przeprowadzał pseudo-eksperymenty na bliźniętach i osobach o niecodziennych cechach fizycznych w postaci karłowatości lub gigantyzmu. Po badaniach antropologicznych na polecenie Mengelego osoby takie były pozbawiane życia celem przeprowadzenia sekcji zwłok. Dr Josef Mengele aktywnie uczestniczył w segregacji więźniów kierując ich do komory gazowej. Inny obozowy lekarz dr Helmut Waldemar Vetter, agent firmy Bayer, zajmował się badaniem preparatów o kryptonimie „3582” i „rutenol”, stosowanych dla celów doświadczalnych w durze wysypkowym, durze brzuszny, durach rzekomych, w biegunce, w gruźlicy płuc, róży i płonicy. Testowaniem substancji chemicznych zajmował się także inny lekarz Emil Kaschub, który podawał różne substancje wywołując różne odczyny, jakie stwierdzano u żołnierzy niemieckich próbujących uchylać się od walki na froncie wschodnim.

W dyskusji Doktorantka umiejętnie przedstawiła własne spostrzeżenia z poglądami innych autorów, posługując się dużym, liczącym 233 pozycje piśmiennictwa, które było aktualne i dobrze dobrane. W tym rozdziale bazując na przedstawionym piśmiennictwie oraz na uzyskanych wynikach badań własnych – Doktorantka wskazuje, że zbrodnicza działalność niemieckich lekarzy i innych uczonych w obozach koncentracyjnych miała swój szerszy kontekst instytucjonalny, powiązany z funkcjonowaniem państwa hitlerowskiego.

Rozprawa kończy się trzema wnioskami, które są sformułowane czytelnie i zrozumiale.

We wnioskach Doktorantka wskazała, że udział niemieckich lekarzy w mundurach SS w zbrodniczej działalności w obozach koncentracyjnych poprzedzony był pełną akceptacją światopoglądu i ideologii narodowego socjalizmu, w tym przyjęcia rasistowskiej teorii higieny ras. Niemieccy lekarzy w mundurach SS brali aktywny udział we wszystkich etapach procesu uśmiercania więźniów od ich selekcji, poprzez przeprowadzanie pseudo-medycznych eksperymentów. Analiza eksperymentów pseudo-medycznych inspirowanych przez koncepcję nazistowskiej higieny rasy, miała także na celu testowanie nowych leków, które miały być wykorzystane do ochrony zdrowia „rasy panów”. Słusznie autorka podkreśla, że zbrodnie dokonane przez niemieckich lekarzy w mundurach SS nie mogą być wyłącznie rozpatrywane w kategorii przeszłości, lecz muszą być przestrogą dla współczesności i przyszłości, do czego może doprowadzić

fanatyzm ideologiczny, chęć zdobycia sławy naukowej, a także cel komercyjny powodujący naruszanie podstawowych praw człowieka, w tym prawa do życia.

Wiedza prezentowana w pracy przedstawiona jest w sposób interesujący, zwięzły i wyczerpujący, a jednocześnie kompetentny, pomimo bardzo szerokiego zakresu poruszanych zagadnień. Wszystkie rozdziały są ważne i wzajemnie się uzupełniają, dając kompleksową ocenę wpływu nazistowskiej teorii higieny ras na przeprowadzanie eksperymentów pseudo-medycznych na więźniach w obozie Auschwitz-Birkenau.

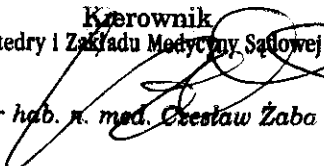
Każdy z rozdziałów pracy, z uwagi na zakres omawianych zagadnień, można rozwinąć do samodzielnej monografii. Przeprowadzone przez doktorantkę badania poszerzają wiedzę na temat eksperymentów pseudo-medycznych na więźniach w obozie Auschwitz-Birkenau.

Praca jest napisana przejrzyście, w sposób dojrzały i świadczy o dobrej znajomości zagadnienia oraz umiejętności ujęcia własnych badań. Doktorantka zachowała ostrożność i poczucie odpowiedzialności w formułowaniu końcowych ocen.

Reasumując stwierdzam, że opracowanie mgr Jolanty Skorut-Zajac jest interesującym doniesieniem naukowym, posiadającym wartości poznawcze, a przede wszystkim walory historyczne. Praca może przyczynić się do przybliżenia tego okresu historykom, a także studentom i lekarzom w nauczaniu historii medycyny i deontologii lekarskiej.

Z satysfakcją stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Jolanty Skorut-Zajac pt.: „Eksperymenty medyczne na więźniach obozu Auschwitz-Birkenau a założenia nazistowskiej higieny ras” spełnia wymogi pracy doktorskiej i warunki określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.).

Zwracam się do Pani Dziekan i Wysokiej Rady Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu z wnioskiem o dopuszczenie mgr Jolanty Skorut-Zajac do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kierownik
Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej

Dr hab. n. med. Czesław Żaba